

فصلنامه‌ی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

سال اول - شماره‌ی ۱ - بهار ۸۹

صص ۸۷-۱۰۶

ارزشیابی برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی

آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری،

با استفاده از مدل سه بعدی روبیتایل

اسماعیل کاظم پور^۱ و خلیل غفاری^۲

چکیده

پژوهش با هدف کلی ارزشیابی برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری با تأکید بر مدل روبیتایل انجام شده است. این پژوهش به روش توصیفی از نوع پیمایشی انجام گرفت و جامعه‌ی آماری آن دربرگیرنده‌ی تمامی دبیران مرد و زن درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری در استان گیلان به تعداد ۲۷۲ نفر بود. حجم نمونه‌ی پژوهش ۱۶۵ نفر بوده که به روش تصادفی خوشه‌ای گزینش شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ی ۲۹ گویه‌ای بوده است. در زمینه‌ی روایی پرسشنامه، تأکید پژوهشگران بیش تر بر روایی محتوایی بوده که قضاوت و تأیید متخصصین و همچنین مشورت با جمعی از دبیران این امر را ممکن نمود. پایایی پرسشنامه براساس آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۲ محاسبه گردید. جهت تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی که دربرگیرنده‌ی فراوانی، درصد و میانگین بود و همچنین از روش آمار استنباطی آزمون‌های دو استفاده شد. نتایج این پژوهش بیانگر آن بود که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری؛ ۱- با هدف‌های نظام آموزشی متناسب است. ۲- شرایط و امکانات متناسب را به میزان کمی در اختیار دانش‌آموزان گذارده است. ۳- به میزان کمی به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه دارد. ۴- به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان توجه دارد. ۵- به میزان کمی اثربخشی لازم را داشته و نیازمند فعالیت‌های جبرانی است.

واژه‌های کلیدی: ارزشیابی، برنامه‌ی درسی اجرا شده، مطالعات اجتماعی، آموزش متوسطه، مدل

روبیتایل

۱- استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن Kazempour.edu@gmail.com

۲- استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد الیگودرز

مقدمه

از جمله اقدام‌های مهمی که معمولاً کل جوامع، بویژه جوامع در حال رشد، در ارتباط با آموزش و پرورش با آن رویارو هستند، ارزشیابی است. از آن جا که برنامه‌های درسی، نقش محوری در نظام آموزشی دارند، بنابراین ارزشیابی برنامه‌های درسی گوناگون به منظور ارائه‌ی برنامه‌های درسی متناسب و نظام آموزشی کارآمد، امری مهم و حیاتی است.

مباحث مطرح شده از سوی استادان، دانشجویان، کارفرمایان، کارشناسان، معلمان، دانش آموزان، مدیران و شهروندان حاکی از نارضایتی آنان از حجم کتاب‌های درسی، افزایش تعداد عناوین، روزآمد نبودن محتوا و مطالب، عدم انسجام عمودی و افقی و عدم توالی مفاهیم در مقاطع گوناگون تحصیلی، عدم همخوانی کتاب‌های درسی با نیازهای یادگیرنده و جامعه و بی‌توجهی به ماهیت دانش و رشته‌ی تحصیلی مربوطه است. تنها از راه ارزشیابی از مراحل گوناگون برنامه‌ریزی درسی است که می‌توان کارایی و اثربخشی برنامه‌های درسی را افزایش داد و نظامی برای بهبود مستمر برنامه‌های درسی مدارس طراحی نمود.

با عنایت به این مهم در این مقاله، نخست اهمیت درس مطالعات اجتماعی دوره‌ی متوسطه را تبیین نموده و در ادامه به مفهوم برنامه‌ی درسی و سطوح طراحی برنامه‌ی درسی پرداخته و پس از آن در چارچوب فرایند برنامه‌ریزی درسی به مفهوم ارزشیابی و سرانجام با طرح مباحثی از مدل روبیتایل به طرح و تبیین پرسش‌های این پژوهش می‌پردازد.

نظام آموزش متوسطه به منظور آماده‌سازی جوانان برای زندگی مناسب و انجام وظایف شغلی و ورود به بازار کار و اجتماع و همچنین انجام هدایت تحصیلی و تأمین سایر نیازهای فراگیرندگان از حساسیت و اهمیتی ویژه برخوردار است که تحقق همه‌ی انتظارات و توجه به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و دستاوردهای علمی، فنی و هنری و مقتضیات زمان و مکان، تحول و بهسازی را ضروری می‌نماید (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۰). در این راستا، بررسی یونسکو نشان می‌دهد که هیچ کشوری از پذیرش مسئولیت‌های خود در تربیت جوانان و آماده کردن آنان برای حرفه‌ای معین غفلت نورزیده است (ژان توما، ۱۳۶۹، ص ۳۴). در راستای تحقق این امر، در نظام آموزش و پرورش ایران، دوره‌ی متوسطه دربرگیرنده‌ی سه شاخه‌ی نظری، فنی و حرفه‌ای و کار دانش است و دانش آموز پس از گذراندن پایه‌ی اول، بر حسب استعداد، رغبت، عملکرد تحصیلی و امکانات موجود به یکی از شاخه‌های تحصیلی هدایت می‌شود.

مطالعات اجتماعی^۱ از جمله درس‌های آموزش متوسطه‌ی شاخه نظری است که مهارت‌ها و مفاهیمی از دیسپلین‌های تاریخ، جغرافی، علوم سیاسی، اقتصاد، انسان‌شناسی، روان‌شناسی،

^۱ - Social Studies

حقوق و جامعه‌شناسی و همچنین ارتباط میان ملت‌های جهان، تأثیر علوم و تکنولوژی بر روی اجتماع و چگونگی یک شهروند خوب بودن را توضیح می‌دهد. آموزش مؤثر شهروندی، از همان آغاز به کودکان اعتماد به نفس و رفتار مسئولانه را از نظر اجتماعی و اخلاقی - چه در کلاس و چه فراسوی آن - می‌آموزد (ذکایی، ۱۳۸۱). در زمینه‌ی اهمیت درس مطالعات اجتماعی، میسبی^۱ به نقل از کاتون^۲ (۱۹۹۸) خاطر نشان می‌سازد که ما می‌خواهیم شهروندانی آگاه که دارای حکومت مستقل داخلی و احترام‌گذار به دیگران باشند، کسی که در فرایندهای سیاسی مشارکت می‌کند، تصور خوبی از تصمیم‌گیری در ذهن دارد و سرانجام ما می‌خواهیم شهروندانی مسئول تربیت کنیم که این مهم می‌تواند از راه آموزش مطالعات اجتماعی امکان‌پذیر شود. در همین راستا، از سوی وزارت آموزش و پرورش کشورمان، هدف‌های برنامه آموزش مطالعات اجتماعی در چند قلمرو تعیین شده است؛ در قلمرو شناختی، هدف‌هایی که صرفاً با فعالیت‌های ذهنی دانش‌آموز ارتباط می‌یابند، مورد نظر است. در قلمرو مهارتی، هدف‌هایی که با مهارت‌ها و توانایی‌های عملی مرتبط هستند، مورد توجه است و در قلمرو ارزشی، هدف‌هایی که جنبه‌ی عاطفی دارند و نگرش‌ها و طرز تلقی‌های اجتماعی افراد را نشان می‌دهند، مورد انتظار هستند. گفتنی است که تقسیم‌هدف‌ها به قلمروهای سه‌گانه جنبه‌ی اعتباری دارد و جهت تسهیل امر برنامه‌ریزی درسی انجام می‌گیرد و در واقع مرز مشخصی بین آنها وجود ندارد.

با توجه به اهمیت درس مطالعات اجتماعی، از آنجا که متداول‌ترین برداشت از برنامه‌ریزی درسی در نظام آموزشی مان، برنامه‌ی درسی به مثابه‌ی سند مکتوب (کتاب درسی و جزوات) است، این مقاله بر آن است که برنامه‌ی درسی به اجرا گذاشته شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری را با استفاده از مدل سه‌بعدی روبیتایل بسنجد.

برنامه‌ریزی درسی^۳ بخش اساسی هر نظام آموزشی است و در واقع نقش کلیدی و حساسی در تغییر و اصلاح نظام آموزشی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت و حساسیت این نقش، ارزشیابی مستمر برنامه‌های درسی در سطوح گوناگون ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به این که ارزشیابی یکی از ارکان بسیار مهم برنامه‌ریزی درسی به حساب می‌آید، لازم است برنامه‌های درسی به اجرا گذاشته شده در نظام آموزشی کشور همواره مورد ارزیابی و بازنگری قرار گیرند. در این پژوهش، منظور از برنامه‌ریزی درسی، آرایه فرصت‌های انتخاب شده برای یادگیری دانش مطالعات اجتماعی یا طرح مجموعه‌ای از فرصت‌ها و تجارب یادگیری جهت دستیابی به شهروندانی مناسب است که دانش‌آموزان در محیط مدرسه فرا می‌گیرند.

^۱- Mabe

^۲- Cotton

^۳- Curriculum Development

حال با توجه به موضوع این مقاله، لازم است نخست بحثی درباره‌ی ارزشیابی در معنای عام ارزشیابی آموزشی و سپس ارزشیابی برنامه‌ی درسی داشته باشیم.

ارزشیابی^۱ برای هر فردی معنایی دارد. این معنا به دلیل دیدگاههایی است که افراد هنگام برخورد با ارزشیابی در نظر دارند. با ملاحظه‌ی کلیه تعریف‌هایی که از ارزشیابی شده، می‌توان آنها را به چند دسته و دیدگاه بزرگ تقسیم کرد:

(۱) ارزشیابی معادل با اندازه‌گیری: در این دیدگاه ارزشیابی به صورتی خام معادل اندازه‌گیری در نظر گرفته شده است.

(۲) ارزشیابی معادل با قضاوت حرفه‌ای: این امر بویژه در فعالیت‌هایی که برای اعتبار بخشی نهادها و یا سازمان‌ها صورت می‌گیرد، به وضوح مشخص شده است.

(۳) ارزشیابی معادل با عملکرد: این جنبه از ارزشیابی بیش از سایر دیدگاهها، مورد توجه تکنولوژیست‌های آموزشی است.

(۴) ارزشیابی معادل با تصمیم‌گیری: یکی از معروف‌ترین دیدگاهها، در نظر گرفتن ارزشیابی به عنوان فرایندی است برای تشخیص و گردآوری داده‌ها برای کمک به تصمیم‌گیرندگان در انتخاب تصمیمی مناسب و منطقی از میان تصمیم‌های گوناگون.

(۵) ارزشیابی معادل با ارزش‌پدیده: در این گونه تعریف‌ها ارزشیابی را گردآوری مستقیم و تجزیه و تحلیل نظام‌دار داده‌ها برای تعیین ارزش پدیده در نظر می‌گیرند. هرگاه برنامه‌ای مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد، در واقع ارزش آن معین می‌شود (مهجور، ۱۳۷۶، ص ۶۸).

امروزه ارزشیابی، کاری پژوهشی تلقی می‌شود که از روش‌های کمی و کیفی و نیز شیوه‌های رسمی و غیر رسمی برای جمع‌آوری انواع داده‌ها درباره‌ی یک فعالیت آموزشی استفاده می‌کند، تا از این راه بتواند آن فعالیت را شناسایی کرده، درباره‌اش قضاوت نماید و به بهبود آن کمک کند (کیامنش، ۱۳۷۵، ص ۱۷). از این روست که ارزشیابی پیش از تدوین، ضمن طراحی و اجرای برنامه و نیز پس از اجرای برنامه‌ی درسی صورت می‌پذیرد، بنابراین مؤلفه‌ی ارزشیابی دارای یک نقش محوری و با این حال تعاملی با سایر مؤلفه‌ها و مراحل برنامه‌ریزی درسی است. بزعم سیلور و همکاران (۱۹۸۱) اگرچه ارزشیابی فقط یک هدف کلی اساسی دارد- تعیین بهای یا ارزش چیزی - ولی نقش‌های آن بسیار است (سیلور و همکاران، ۱۳۷۸، ص ۴۶۱). تعریف ارزشیابی برنامه‌ی درسی^۲ تا حد زیادی تابع تعریفی است که از برنامه‌ی درسی می‌پذیریم. با این همه و با توجه به تعریف ارزشیابی، ارزشیابی برنامه‌ی درسی عبارت است از فرایند بررسی ارزش و شایستگی برنامه‌ی درسی.

^۱ - Evaluation

^۲ -Curriculum Evaluation

بررسی و مطالعه ارزش و شایستگی هم‌دربگیرنده‌ی عناصر و جنبه‌های ویژه‌ی برنامه‌ی درسی و هم‌کل برنامه‌ی درسی می‌شود، بنابراین در برداشتی گسترده، ارزشیابی برنامه‌ی درسی دربرگیرنده‌ی تمام مراحل فرایند طراحی برنامه‌ی درسی و برنامه‌ریزی درسی می‌شود. از این رو ضروری است تا تمام ابعاد و عناصر برنامه‌های درسی، مورد بررسی دقیق و مطالعه قرار گیرد و بر پایه‌ی این بررسی اصلاحات لازم در برنامه‌ی درسی و یا اجزای آن صورت پذیرد. ارزشیابی از هریک از اجزای برنامه‌ی درسی به ما کمک می‌کند که کیفیت آنها را مورد بررسی قرار دهیم و اصلاحات و تجدید نظرهای ضروری را اعمال نماییم (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱، ص ۲۱۱).

الزت و الکین^۱ (۱۹۸۵) خاطر نشان کرده‌اند که الگوهای ارزشیابی بیش‌تر تجویزی^۲ هستند تا توصیفی^۳. یک الگوی توصیفی، نظریه‌ای است که دربرگیرنده‌ی بیانات به‌طور تجربی استنتاج شده است، درعوض الگوهای ارزشیابی، تجویز می‌کنند که کدام یک از فعالیت‌های ارزشیابی خوب یا بد، درست یا اشتباه، کافی یا ناکافی، معقول یا نامعقول هستند. سه جنبه‌ی ویژگی زیر، ویژگی‌های منحصر به فرد الگوهای گوناگون ارزشیابی را تعریف می‌نمایند:

الف) جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها (متدولوژی^۴)

ب) روش‌هایی که به وسیله آن، داده‌ها مورد قضاوت و ارزیابی قرار می‌گیرند (ارزش‌ها)

ج) هدف‌های فراهم‌سازی داده‌های ارزشیابی (کاربردها)

بررسی الگوهای گوناگون ارزشیابی نشان می‌دهد که همه‌ی آنها دربرگیرنده‌ی این سه جنبه هستند، بنابراین همه‌ی ارزشیابی‌ها دربرگیرنده‌ی نوعی متدولوژی برای توصیف و تشریح می‌باشند؛ همه‌ی آنها مستلزم اطلاعاتی، در خصوص داده‌های بدست آمده می‌باشند و تمام ارزشیابی‌ها به منظور کاربردهای معین و هدفمند شده‌ی اجرا می‌شوند (طالب زاده و فتحی، ۱۳۸۲، ص ۱۹۵).

در جمع‌بندی از بحث ارزشیابی برنامه‌ی درسی باید گفت، انواعی از الگوها در ارزشیابی برنامه‌ی درسی ارائه شده‌اند. ضرورتی ندارد که برنامه‌ریزان درسی خود را به یک الگو محدود نمایند. در واقع آنها به احتمال زیاد دو یا چند الگو را مورد استفاده قرار خواهند داد. یک طرح منسجم و کامل ارزشیابی باید بر اساس چند موضوع مورد ملاحظه گسترش یابد. از زمینه‌های مورد ملاحظه، نوع الگوی برنامه‌ی درسی و مدل‌های تدریس مورد استفاده، قصد و نیت ارزشیابی (الگوهای مبتنی بر پیامد و تصمیم‌گیرنده محور یا الگوی ارزشیابی هدف-آزاد) و ویژگی‌های

^۱ - Ellezt & Alkin

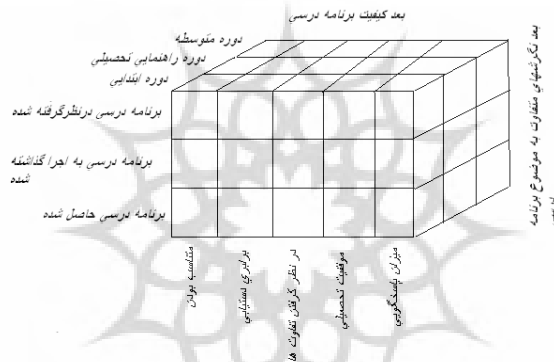
^۲ - Prescriptive

^۳ - Descriptive

^۴ -Methodology

پیام گیران هستند. لازم به یادآوری است که، طرحهای ارزشیابی برنامه‌ی درسی باید جامع و چند جانبه باشند. به باور سیلور و همکاران (۱۹۸۱) هر طرح ارزشیابی برنامه‌ی درسی، خود نیز قابل ارزشیابی است و باید طرح ارزشیابی، خود مورد ارزشیابی قرار گیرد. لینچ و همکاران (۲۰۰۳) طی مقاله‌ی ای با عنوان فرا ارزشیابی توصیفی^۱ بر این باورند که فرا ارزشیابی یک برنامه‌ی درسی جامعه محور^۲، قلمروی میان رشته‌ای^۳ را مورد آزمون قرار می‌دهد (لینچ و همکاران، ۲۰۰۳).

مدل ارزشیابی مورد توجه در این پژوهش، مدل سه بعدی روبیتایل^۴ می‌باشد. تعریف‌های گوناگون برنامه‌ی درسی و جایگاه آن در نظام آموزشی دارای طیفی گسترده است، که یک انتهای طیف، برنامه‌ی درسی را منحصر به موضوع‌های درسی می‌کند و انتهای دیگر، فرایند یادگیری، مهارت آموزی، توسعه‌ی تفکر بازتابی و انتقادی و بالاخره یادگرفتن یادگیری^۵ را اجزای اساسی برنامه‌ی درسی به شمار می‌آورد. این مبحث با تمایل به دیدگاه دوم، یک مدل سه بعدی (به شکل یک مکعب) برای بررسی و ارزشیابی یک برنامه‌ی درسی جامع ارائه می‌دهد.

شکل ۱- مدل سه بعدی روبیتایل

این مدل دربرگیرنده‌ی سه بُعد، "نگرش‌های متفاوت به برنامه‌ی درسی، برنامه‌ی درسی و مراحل تفصیلی، و کیفیت برنامه‌ی درسی" است. بُعد نخست به سه بخش "برنامه‌ی در نظر گرفته شده، برنامه‌ی اجرا شده و برنامه‌ی بدست آمده" تقسیم می‌شود. بُعد دوم اشاره‌ای به برنامه‌ی درسی در مراحل گوناگون تحصیلی یعنی "ابتدایی، راهنمایی و متوسطه" دارد. بُعد سوم پنج

^۱ -Descriptive Meta-Evaluation

^۲ -Community - based

^۳ - Interdisciplinary

^۴ - Robitaile

^۵ - Learning to learn

ضابطه‌ی کیفی "مناسب بودن، برابری دستیابی، در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و اجتماعی، موفقیت تحصیلی و میزان پاسخگویی در مقابل جامعه" را در برمی‌گیرد (گویا، ۱۳۷۴، ص ۳۷).

روبیتایل و همکاران^۱ (۱۹۸۸) با تأکید بر لزوم لحاظ کردن جنبه‌های گوناگون دخیل در برنامه‌ی درسی به منظور بررسی همه‌جانبه‌ی آن، مدلی را ارائه کرده‌اند، که به گفته‌ی آنها، "آنچه مدل مورد بحث به دنبال آن است، ارائه‌ی مجموعه‌ای از اصول قابل استفاده جهت انتخاب، سازماندهی، تدریس و ارزشیابی برنامه‌های درسی است" (روبیتایل و همکاران، ۱۹۹۳ و ۲۰۰۰). در مقاله‌ای که پیش رو دارید، از بخش برنامه‌ی اجرا شده در بُعد نخست، دوره‌ی تحصیلی متوسطه در بُعد دوم و تمام پنج مؤلفه در بُعد سوم این مدل برای ارزشیابی برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری استفاده شده است.

در جریان اجرای این پژوهش، با توجه به بررسی‌های انجام شده در زمینه‌ی موضوع پژوهش مشخص شد که پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است، اما با مروری بر پژوهش‌های انجام شده مرتبط در داخل کشور ایران و کشورهای دیگر، به برخی از آنها اشاره می‌شود. پژوهشی با عنوان "ارزشیابی جامع از نظام جدید آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری در سال‌های تحصیلی ۷۱ تا ۷۳" به وسیله‌ی "کیامنش" با حمایت معاونت آموزش متوسطه‌ی وزارت آموزش و پرورش در سه مرحله انجام گرفته است. که با توجه به هدف‌های آن، نتایج بدست آمده به قرار زیر است:

- ۱- کمبود امکانات و کمبود نیروی انسانی لازم
- ۲- ناتوانی دبیران در امر تدریس
- ۳- نبود دبیران راهنما در برخی مدارس
- ۴- نادیده گرفتن ضوابط انتخاب مدیران
- ۵- ناتوانی مشاوران در هدایت تحصیلی و رفع مشکلات دانش‌آموزان
- ۶- نبود فضای مناسب و امکانات برای آزمایشگاه
- ۷- ناهماهنگی حجم کتاب‌های درسی با ساعت‌های پیش‌بینی شده برای تدریس آنها
- ۸- ضعف کتابخانه‌ها از لحاظ تعداد کتاب‌ها و وجود سالن مطالعه
- ۹- نبود امکانات مناسب برای پر کردن فاصله‌های بیکاری فراگیرندگان در میان ساعت‌های درسی
- ۱۰- نبود همکاری لازم از سوی نهادهای خارج از مدرسه برای ارائه‌ی درس‌های عملی و افت تحصیلی در برخی درس‌ها.

¹ - Robitaille D & et.al

پژوهشی با عنوان "بررسی نظرات دبیران و دانش آموزان نسبت به محتوای کتاب دانش اجتماعی سال اول نظام جدید آموزش متوسطه در شهرستان دزفول" به وسیله ی "صادقی جولای" در دانشگاه تربیت معلم تهران سال در ۱۳۷۴ انجام گرفته است. نتایج بدست آمده از پرسش های پژوهش بیانگر این است که:

- ۱- ارتباط محتوای کتاب با هدف های آموزشی در حد متوسط بوده است.
- ۲- محتوای کتاب دانش اجتماعی، به علایق و نیازهای دانش آموزان در حد متوسط و پایین تر توجه داشته است.
- ۳- محتوای کتاب دانش اجتماعی، مسایل، پدیده ها و نیازهای اجتماعی را در حد زیادی متمایل به متوسط در نظر گرفته است.
- ۴- ارتباط محتوای کتاب دانش اجتماعی با فراگیرندگان در حد متوسط است.

۵- بین حجم کتاب و ساعت های تدریس آن هماهنگی وجود دارد.
پژوهشی با عنوان "ارزشیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان نظام جدید آموزش متوسطه از دیدگاه دانش آموزان و نظرات دبیران شهرستان بیرجند" به وسیله ی "نارنجی" در دانشگاه تربیت معلم تهران در سال ۱۳۸۰ انجام گرفته است. این پژوهش به نتایج زیر دست یافته است: از نظر دانش آموزان و دبیران، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی:

- ۱- گر چه تا حدودی به نیازهای فردی و اجتماعی دانش آموزان توجه کرده است، ولی این توجه در حد بهینه نیست.
- ۲- به میزان کافی و بهینه محتوای کتاب ها با توجه به ماهیت یادگیرندگان و توانایی های ذهنی آنان انتخاب نشده است.
- ۳- به لحاظ توجه به علایق دانش آموزان، در وضعیت کاملاً بهینه ای قرار ندارد.
- ۴- به میزان کافی و بهینه فرصت های مناسبی برای فعالیت های اجتماعی خارج از کلاس دانش آموزان فراهم نیاورده است.
- ۵- به میزان بهینه و کافی در آشنا ساختن دانش آموزان با حقوق و وظایف اجتماعی و شرکت در امور مدنی موفق نبوده است.
- ۶- به میزان بهینه سازماندهی و ارتباط مطالب فصل ها را با یکدیگر رعایت کرده است.

۷- بین حجم کتاب و ساعت های تدریس آن هماهنگی وجود دارد. اینک، با توجه به موضوع پژوهش و مبانی نظری آن، هدف کلی این پژوهش عبارت است از: ارزشیابی برنامه‌ی درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، با استفاده از مدل سه بعدی روبیتایل از دیدگاه دبیران استان گیلان. حال با در نظر داشتن هدف کلی و با الهام از ابعاد سه گانه‌ی مدل روبیتایل، پرسش‌های این پژوهش عبارتند از:

- ۱) برنامه‌ی درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، به چه میزان با هدف‌های نظام آموزشی متناسب است؟
- ۲) برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، به چه میزان شرایط و امکانات مناسب در اختیار دانش‌آموزان گذاشته است؟
- ۳) برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، تا چه اندازه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه دارد؟
- ۴) برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، تا چه اندازه به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان توجه دارد؟
- ۵) برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، تا چه اندازه اثربخشی لازم را داشته و نیازمند فعالیت‌های جبرانی نیست؟

روش پژوهش

در این پژوهش سعی شده است، دیدگاه دبیران در خصوص برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری مورد سنجش قرار گیرد. با توجه به هدف‌ها و فرض‌های تدوین شده در این پژوهش از روش پژوهش توصیفی-پیمایشی استفاده شده است. در همه‌ی پژوهش‌هایی که با استفاده از این روش انجام می‌گیرد، بیش‌تر به توصیف عینی، واقعی و منظم ویژگی‌های یک واقعیت یا یک موضوع پرداخته می‌شود. در این پژوهش پژوهشگر شرایط موجود واقعی را گزارش داده است و با استفاده از روش‌های آماری به توصیف و تبیین دیدگاه‌های دبیران می‌پردازد.

جامعه‌ی پژوهش

جامعه‌ی مورد نظر در این پژوهش، تمامی دبیران مرد و زن درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری در استان گیلان به تعداد ۲۷۲ نفر بوده اند.

– نمونه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری

براساس جدول برآورد حجم نمونه کرجسی و مورگان^۱ (حسن زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۰۰) با توجه به حجم جامعه‌ی آماری، حجم نمونه معادل ۱۶۵ نفر تعیین شده است. نمونه‌گیری از جامعه‌ی آماری یاد شده به روش تصادفی خوشه‌ای انجام گرفته است. گستردگی حجم جامعه و نمونه و همچنین همگنی نسبت دبیران مرد و زن در جامعه‌ی آماری^۲، پژوهشگر را برآن داشت که نسبت توزیع دبیران مرد و زن را در نمونه‌گیری نادیده بگیرد.

– روش جمع‌آوری داده‌ها و ابزارهای آن

با در نظر گرفتن موضوع و روش پژوهش، مناسب‌ترین ابزار برای جمع‌آوری داده‌های ویژه این پژوهش پرسشنامه می‌باشد؛ پژوهشگران با توجه به هدف‌های کلی و پرسش‌های ویژه‌ی پژوهش به تهیه‌ی پرسشنامه در مقیاس لیکرت^۳ اقدام نموده‌اند؛ با این توضیح که ابتدا تعداد ۳۳ پرسش در قالب یک پرسشنامه طراحی شد و سپس با استفاده از پیشنهادهای متخصصان این حوزه علمی، اصلاحات لازم انجام گرفته و تعداد پرسش‌ها به ۲۹ پرسش کاهش یافت. به منظور اطمینان از درستی پرسشنامه میزان پایایی^۴ و روایی^۵ آن مورد آزمون قرار گرفت. در این راستا، پرسشنامه میان ۲۰ نفر از دبیران استان به گونه‌ی آزمایشی اجرا شد، سپس با استفاده از داده‌های بدست آمده و با بهره‌گیری از روش ضریب آلفای کرونباخ^۶ پایایی آزمون با تأکید بر همسانی درونی محاسبه گردید که در این پژوهش این ضریب برابر با ۰/۸۲ می‌باشد. $[r_{\alpha} = 0/82]$ در تعیین روایی پرسشنامه، تأکید پژوهشگران بیش‌تر بر روایی محتوایی بوده و از آنجا که در تعیین روایی روش عددی وجود ندارد، قضاوت و تأیید متخصصان و همچنین مشورت با جمعی از دبیران تعیین روایی محتوای پرسشنامه را ممکن نموده است.

^۱- Krejcie & Morgan

^۲- نسبت دبیران مطالعات اجتماعی استان گیلان از مجموع ۲۷۲ نفر ۱۴۳ نفر دبیر مرد و ۱۲۹ نفر دبیر زن می‌باشد.

^۳- Likert

^۴- Reliability

^۵- Validity

^۶- Cronbach

– روش تجزیه و تحلیل داده ها

در تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده از روش های آمار توصیفی که دربرگیرنده ی: *فراوانی*، درصد، میانگین است و همچنین از روش آمار استنباطی *آزمون مجذور کای یا خی دو* (χ^2) استفاده شده است.

یافته های پژوهش

در این بخش با توجه به داده های گردآوری شده برای هر پرسش پژوهشی، به توصیف و تحلیل پاسخ های آزمودنی ها می پردازیم.

پرسش نخست پژوهش

برنامه ی درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه ی نظری، به چه میزان با هدف های نظام آموزشی متناسب است؟

جهت بررسی پرسش نخست، پرسش های ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ پرسشنامه در نظر گرفته شده اند.

جدول ۱- محاسبه خی دو پرسش نخست

طیف پاسخ ها	Fo	Fe	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
خیلی زیاد	۲۱	۳۰/۸	-۹/۸	۹۶/۰۴	۳/۱
زیاد	۳۶	۳۰/۸	۵/۲	۲۷/۰۴	۰/۸۸
متوسط	۴۶	۳۰/۸	۱۵/۲	۲۳۱/۰۴	۷/۵
کم	۳۴	۳۰/۸	۳/۲	۱۰/۲۴	۰/۳۳
خیلی کم	۱۷	۳۰/۸	-۱۳/۸	۱۹۰/۴۴	۶/۲
جمع	۱۵۴	$\alpha = 5\%$	$df = 4$	$\chi_0^2 = 18/01 > \chi^2 = 9/49$	۱۸/۰۱

براساس نتایج مندرج در جدول شماره ی ۱، چون مقدار خی دو محاسبه شده ($\chi_0^2 = 18/01$) از مقدار خی دو جدول ($\chi^2 = 9/49$) با درجه ی آزادی ۴ و احتمال خطای ۵٪ بزرگ تر است، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان نتیجه گرفت که به لحاظ آماری بین دیدگاه دبیران پیرامون تناسب برنامه درسی اجرا شده ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه ی نظری با اهداف آموزشی تفاوت معنادار وجود دارد.

پرسش دوم پژوهش

برنامه‌ی درسی اجرا شده در مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری، به چه میزان شرایط و امکانات مناسب در اختیار دانش‌آموزان گذاشته است؟ جهت بررسی پرسش دوم، پرسش‌های ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ پرسشنامه در نظر گرفته شده است.

جدول ۲- محاسبه‌ی خی دو پرسش دوم

طیف پاسخ‌ها	Fo	Fe	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
خیلی زیاد	۱۴	۳۰/۴	-۱۶/۴	۲۶۹	۸/۸
زیاد	۳۳	۳۰/۴	۲/۶	۶/۷۶	۰/۳۲
متوسط	۴۷	۳۰/۴	۱۶/۶	۲۵۷/۶	۹/۰۶
کم	۳۶	۳۰/۴	۵/۶	۳۱/۳۶	۱/۰۳
خیلی کم	۲۲	۳۰/۴	-۸/۴	۷۰/۵۶	۲/۳۲
جمع	۱۵۲			$x_0^2 = 21/43 > x^2 = 9/49$	۲۱/۴۳

براساس نتایج مندرج در جدول شماره ۲، چون مقدار خی دو محاسبه شده ($x_0^2 = 21/43$) از مقدار خی دو جدول ($x^2 = 9/49$) با درجه‌ی آزادی ۴ و احتمال خطای ۵٪ بزرگ‌تر است، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت که به لحاظ آماری بین دیدگاه دبیران پیرامون تناسب شرایط و امکانات در اختیار دانش‌آموزان در برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری تفاوت معنادار وجود دارد، ولی در مجموع ۳۷/۹٪ دبیران به میزان کم و خیلی کم به این پرسش پاسخ داده‌اند، یعنی این که تعداد زیادی از دبیران بر این باورند که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری شرایط و امکانات متناسب را به میزان کمی در اختیار دانش‌آموزان گذاشته است.

پرسش سوم پژوهش

برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، تا چه اندازه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه دارد؟ جهت بررسی پرسش سوم، پرسش‌های ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۴ پرسشنامه در نظر گرفته شده است.

جدول ۳ - محاسبه‌ی خی دو پرسش سوم

طیف پاسخ‌ها	Fo	Fe	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
خیلی زیاد	۱۳	۳۰/۴	-۱۷/۴	۳۰۲/۷۶	۹/۹۶
زیاد	۳۳	۳۰/۴	۲/۶	۶/۷۶	۰/۲۲
متوسط	۴۶	۳۰/۴	۱۵/۶	۲۴۳/۴	۸
کم	۳۸	۳۰/۴	۷/۶	۵۷/۸	۱/۹
خیلی کم	۲۲	۳۰/۴	-۸/۴	۷۰/۵۶	۲/۳۲
جمع	۱۵۲	$\alpha = 5\%$	df = 4	$\chi^2 = 22/4 > \chi^2 = 9/49$	۲۲/۴

براساس نتایج مندرج در جدول شماره‌ی ۳، چون مقدار خی دو محاسبه شده $(\chi_0^2 = 22/4)$ از مقدار خی دو جدول $(\chi^2 = 9/49)$ با درجه آزادی ۴ و احتمال خطای ۵٪ بزرگتر است، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت که به لحاظ آماری بین دیدگاه دبیران پیرامون توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری تفاوت معنادار وجود دارد، ولی در مجموع ۳۹/۵٪ دبیران به میزان کم و خیلی کم به این پرسش پاسخ داده‌اند، یعنی این که تعداد زیادی از دبیران بر این باورند که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری به میزان کمی به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه دارد به بیان دیگر ایشان بر این باورند که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی نظام جدید آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، در شناخت استعداد‌های دانش‌آموزان، ارائه‌ی روش‌های تدریس متناسب، هماهنگی با توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان متوسط کلاس و ارائه‌ی فعالیت‌های ویژه برای دانش‌آموزان دیرآموز و دانش‌آموزان تیزهوش، تا حد کمی موفق بوده است.

پرسش چهارم پژوهش

برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، تا چه اندازه به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان توجه دارد؟ جهت بررسی پرسش چهارم، پرسش‌های ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ پرسشنامه در نظر گرفته شده‌اند.

جدول ۴ - محاسبه‌ی دو پرسش چهارم

طیف پاسخ‌ها	F _o	F _E	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
خیلی زیاد	۱۶	۳۰/۶	-۱۴/۶	۲۱۳/۱۶	۶/۹۷
زیاد	۳۸	۳۰/۶	۷/۴	۵۴/۷۶	۱/۷۹
متوسط	۴۶	۳۰/۶	۱۵/۴	۲۳۷/۲	۷/۷۵
کم	۴۱	۳۰/۶	۱۰/۴	۱۰۸/۲	۳/۵۳
خیلی کم	۱۲	۳۰/۶	-۱۸/۶	۳۴۶	۱۱/۳
جمع	۱۵۳	$\alpha = 5\%$	df = 4	$\chi^2 = 9/49$	$\chi^2_0 = 31/34$

براساس نتایج مندرج در جدول شماره ی ۴ ، چون مقدار χ^2 ی دو محاسبه شده ($\chi^2_0 = 31/34$) از مقدار χ^2 ی دو جدول ($\chi^2 = 9/49$) با درجه ی آزادی ۴ و احتمال خطای ۵٪ بزرگ تر است، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان نتیجه گرفت که به لحاظ آماری بین دیدگاه دبیران پیرامون توجه به موفقیت تحصیلی دانش آموزان در برنامه ی درسی اجرا شده ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه ی نظری تفاوت معنادار وجود دارد، ولی در مجموع ۳۵/۲۵٪ دبیران به میزان خیلی زیاد و زیاد به این پرسش پاسخ داده اند، یعنی اینکه تعداد زیادی از دبیران بر این باورند که برنامه ی درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه ی نظری، به موفقیت تحصیلی دانش آموزان توجه دارد. به بیان دیگر ایشان بر این باورند که برنامه ی درسی اجرا شده ی درس مطالعات اجتماعی نظام جدید آموزش متوسطه شاخه ی نظری در پرورش توانایی های عقلی - استدلالی دانش آموزان، آمادگی دانش آموزان برای تحصیلات بالاتر و توجه به پیشرفت تحصیلی دانش آموزان موفق بوده است.

پرسش پنجم پژوهش

برنامه ی درسی اجرا شده ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری، تا چه اندازه اثربخشی لازم را داشته و نیازمند فعالیت های جبرانی نیست؟ جهت بررسی پرسش پنجم، پرسش های ۲۵ و ۲۶ و ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ پرسشنامه در نظر گرفته شده اند.

جدول ۵ - محاسبه‌ی خی دو پرسش پنجم

$(O-E)^2/E$	$(O-E)^2$	O-E	F_E	Fo	طیف پاسخ‌ها
۱۰/۸	۳۲۴	-۱۸	۳۰	۱۲	خیلی زیاد
۰/۱۳	۴	-۲	۳۰	۲۸	زیاد
۰/۳	۹	-۳	۳۰	۲۷	متوسط
۰/۵۳	۱۶	۴	۳۰	۳۴	کم
۱۲	۳۶۱	۱۹	۳۰	۴۹	خیلی کم
۲۳/۷۶	$\chi_0^2=23/76$	$\chi^2=9/49$	$df=4$	$\alpha=5\%$	جمع

براساس نتایج مندرج در جدول شماره‌ی ۵، چون مقدار خی دو محاسبه شده ($\chi_0^2 = 23/76$) از مقدار خی دو جدول ($\chi^2 = 9/49$) با درجه‌ی آزادی ۴ و احتمال خطای ۵٪ بزرگ‌تر است، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت که به لحاظ آماری بین دیدگاه دبیران پیرامون اثربخشی برنامه درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری تفاوت معنادار وجود دارد، ولی در مجموع ۵۵/۶٪ دبیران به میزان کم و خیلی کم به این پرسش پاسخ داده‌اند، یعنی این که اغلب دبیران بر این باورند که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری به میزان کمی اثر بخشی لازم را دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف کلی این پژوهش، ارزشیابی برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری بر اساس مدل سه بعدی روبیتایل از دیدگاه دبیران استان گیلان بوده است که این پژوهش در پی دستیابی به این هدف، در صدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های ویژه‌ی این پژوهش برآمده است:

در پاسخ به پرسش نخست معلوم گردید که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری با هدف‌های نظام آموزشی متناسب است. در پژوهش‌های انجام شده همسو با این پژوهش، صادقی جولا (۱۳۷۴) و امینی (۱۳۷۵) به تناسب نسبی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی با هدف‌های آموزشی دست یافته‌اند. درحالی که نارمنجی (۱۳۸۰) بدین نتیجه رسیده است که محتوای کتاب مطالعات اجتماعی به میزان کافی با توجه به هدف‌های آموزش اجتماعی انتخاب نشده است.

در پاسخ به پرسش دوم معلوم شد که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری شرایط و امکانات متناسب را به میزان کمی در اختیار دانش آموزان گذاشته است. در این راستا، کیامنش (۱۳۷۲) و نارمنجی (۱۳۸۰) به نتیجه‌ی مشابه این پژوهش دست یافته‌اند.

در پاسخ به پرسش سوم مشخص شده است که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری به میزان کمی به تفاوت‌های فردی دانش آموزان توجه دارد. در حالی که، صادقی جولا (۱۳۷۴) توجه در حد متوسط و پایین تر، امینی (۱۳۷۵) توجه در حد متوسط به تفاوت‌های فردی و نیازهای متفاوت دانش آموزان را نتیجه‌گیری کرده‌اند. نارمنجی (۱۳۸۰) نیز نتیجه‌ی مشابه را یادآور می‌شود.

در پاسخ به پرسش چهارم مشخص گردید که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری به موفقیت تحصیلی دانش آموزان توجه دارد. گفتنی است که پژوهش‌های مشابهی که پژوهشگر موفق به مشاهده‌ی آنها شده است، به مؤلفه‌ی موفقیت تحصیلی دانش آموزان نپرداخته‌اند.

در پاسخ به پرسش پنجم معلوم شده است که برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری به میزان کمی اثربخشی لازم دارد و نیازمند فعالیت‌های جبرانی است. همسو با این پژوهش، کیامنش (۱۳۷۲)، صادقی جولا (۱۳۷۴)، قمری (۱۳۷۴)، و نارمنجی (۱۳۸۰) به نتایجی مشابه دست یافته‌اند و جملگی اذعان داشته‌اند که فعالیت‌های اجتماعی خارج از کلاس، زمان اختصاص یافته به درس مورد نظر و وضعیت کتابخانه‌ها در سطح نا بهینه‌ی قرار دارند و نیاز به فعالیت‌های جبرانی دارند.

آن چنانکه گذشت، نتایج بدست آمده‌ی این پژوهش نشان داد که؛ دو بعد کیفی تناسب برنامه‌های درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری با هدف‌های نظام آموزشی و توجه به موفقیت تحصیلی دانش آموزان در این برنامه‌ها، مثبت ارزشیابی شده است و سه بعد کیفی برابری دستیابی دانش آموزان به امکانات آموزشی، توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان در برنامه‌های درسی و میزان پاسخگویی برنامه‌های درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه‌ی نظری، منفی ارزشیابی می‌شود.

در آخر، پژوهشگران براساس یافته‌های پژوهشی، پیشنهادهای زیر را مطرح می‌کنند:
 ۱) از دبیران و دانش آموزان درس مطالعات اجتماعی، به منظور شناخت انتظارات آنها در سراسر کشور برای تدوین هدف‌های نظام آموزشی، به گونه‌ی مرتب نظرخواهی شود و نظرهای آنان هنگام اصلاح و تنظیم هدف‌های نظام آموزشی، مورد توجه قرار گیرد.

۲) برای آشنا کردن دانش آموزان با مفهوم فرهنگ و زندگی اجتماعی امکانات و زمینه‌هایی فراهم گردد که دانش آموزان با مشاهده‌ی عینی پدیده‌های فرهنگی و اجتماعی و تجزیه و تحلیل آنان هر چه بیش‌تر به یادگیری عمیق‌تر تشویق و ترغیب شوند.

۳) با در نظر داشتن نیازها، علایق و استعدادهای دانش آموزان فعالیت‌های ویژه‌ای برای دانش آموزان دیرآموز، متوسط و تیزهوش در نظر گرفته شود.

۴) ضمن توجه به پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و آمادگی برای تحصیلات بالاتر، برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی به گونه‌ای تنظیم و تدوین گردد که به دانش آموزان کمک کند تا آنها بتوانند آموخته‌های خود را در زندگی روزمره و حل مسایل و مشکلات عملی در زندگی اجتماعی مورد استفاده قرار دهند و در به کار بستن اصول و روش‌ها و تعمیم آنها به موقعیت‌های جدید دست یابند.

۵) با ملاحظه به یافته‌های این پژوهش، درمی‌یابیم که به فعالیت‌های جبرانی و فوق برنامه نیازمندیم، بنابراین پیشنهاد می‌شود به فعالیت‌های عملی و پروژه‌ای تشکیل کلاس‌های فوق برنامه و استفاده از وسایل و تجهیزات آموزشی توجه بیش‌تری شود و همچنین برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی درس مطالعات اجتماعی به گونه‌ای طراحی شود که انجام بازدیدهای علمی به عنوان یک ضرورت، مکمل برنامه‌ی درسی باشد.

و همچنین پیشنهاد می‌شود:

۶) از طرح مسایل سیاسی و اجتماعی روز که مورد علاقه نوجوانان می‌باشد، بیش‌تر در مثال‌ها استفاده شود تا میزان جذابیت آن در کلاس‌ها، افزایش یابد.

۷) در هنگام تألیف کتاب، نظام و روش ارزشیابی چندگانه (تلفیقی) برای ارزشیابی یادگیری‌های دانش آموزان در راستای رسیدن به هدف‌های درسی به وسیله‌ی کارشناسان و برنامه‌ریزان درسی ارائه گردد تا این که دبیران نیز به سوی ارزشیابی تلفیقی هدایت شوند.

۸) با انجام سمینارهای علمی به وسیله‌ی دانش آموزان، زمینه‌ی ارتباط آنان با سایر نهادهای اجتماعی و ارتباط بیش‌تر با محیط خارج از تدریس و مدرسه را فراهم نماییم.

منابع

- امینی، علی اکبر. (۱۳۷۵). ارزشیابی کتاب جامعه شناسی ۲ سال سوم دبیرستان رشته علوم انسانی نظام جدید آموزش متوسطه براساس نظرات دبیران و دانش آموزان سال سوم متوسطه شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- توما، ژان. (۱۳۶۹). مسایل جهانی آموزش و پرورش (ترجمه احمد آقازاده). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- حسن زاده، رمضان. (۱۳۸۲). روشهای تحقیق در علوم رفتاری. تهران: ساوالان.
- ذکایی، محمد سعید. (۱۳۸۱). آموزش شهروندی. فصلنامه آموزش علوم اجتماعی، شماره ۱. تهران: دفتر انتشارات کمک آموزشی.
- سیلور، جان گالن. ویلیام ام، الکساندر و آرتور جی، لوئیس. (۱۳۷۸). برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر (ترجمه غلامرضا خوی نژاد). مشهد: آستان قدس رضوی.
- صادقی جولا، رضا. (۱۳۷۴). بررسی نظرات دبیران و دانش آموزان نسبت به محتوای کتاب دانش اجتماعی سال اول نظام جدید آموزش متوسطه در شهرستان دزفول. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- طالب زاده نوبریان محسن و کورش فتحی واجارگاه. (۱۳۸۲). مباحث تخصصی برنامه ریزی درسی. تهران: آبیژ.
- فتحی واجارگاه، کورش. (۱۳۸۱). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: ایران زمین.
- قمری، علاءالدین. (۱۳۷۴). تحلیل محتوای کتاب دانش اجتماعی نظام جدید از دید دبیران. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- قورچیان، نادر قلی و فروغ تن ساز. (۱۳۷۴). سیمای روند تحولات برنامه درسی به عنوان یک رشته تخصصی. تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش در برنامه ریزی آموزش عالی.
- کیامنش، علیرضا. (۱۳۷۳). ارزشیابی جامع از نظام جدید آموزش متوسطه شاخه نظری. تهران: وزارت آموزش و پرورش، معاونت آموزش متوسطه.
- کیامنش، علیرضا. (۱۳۷۵). روشهای ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- گویا، زهرا. (۱۳۷۴). معرفی یک مدل سه بعدی جهت بررسی برنامه درسی. فصلنامه پژوهش در مسایل تعلیم و تربیت شماره ۲.
- مهجور، سیامک رضا. (۱۳۷۶). ارزشیابی آموزشی. شیراز: ساسان.
- نارمنجی، صدیقه. (۱۳۸۰). ارزشیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان نظام جدید آموزش متوسطه از دیدگاه دانش آموزان و نظرات دبیران شهرستان بیرجند. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۸۰). آشنایی با دوره سه ساله متوسطه روزانه به شیوه سالی واحدی. تهران: دفتر آموزشهای نظری و پیش دانشگاهی.

Cotton, K. (1998), *Education for citizenship*. Phi Delta kappan. Bloomington. Vol.77, Iss. 1

Lynch, D. c. et al. (2003). *Descriptive Meta-Evaluation: case study of an Interdisciplinary curriculum*. Evaluation & the Health professions, Vol. 26, Iss. 4

Robitaille, D. & Dirks, M. (1982), *Models for the mathematics curriculum*. For the Learning of Mathematics, 2(3), 3-21.

Robitaille, D. F; Schmidt, W. H; Raizen, S. A; McKnight, C. C; Britton, E. D. & Nicol, C. (1993), *Curriculum frameworks for mathematics and science* (Vol. TIMSS Monograph No.1), retrieved 2006, from <http://www.iseiivei.net/eng/timsseng/t99.htm>.

Robitaille, D. F. & Taylor, A. R. (2000), *TIMSS-Canada Report, Vol. 5: New findings for a new century*. Vancouver: Department of Curriculum Studies, University of British Columbia.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی